

היום נלמד בעזרת ה':

בבא קמא דף מג

(המשך מעמוד קודם)

רבי עקיבא ביאר שהפסוק 'והמית איש או אשה' מלמד שהכופר הולך לירשי האשה הואיל והוא משתלם לאחר מיתתה והבעל יורש את אשתו רק ב'מוחזק' בידה בחייה, ולא ב'ראוי' לבוא לאחר מיתתה.

קושיא: **ובנזקין לא אמר רבי עקיבא:** האם בתשלומי נזק (שור שנגח אשה ורק הזיק אותה ולאחר מכן מתה) לא יסבור רבי עקיבא שהם הולכים לירשי האשה?

והתניא הכה את האשה וכו': הבעל מקבל את דמי הולדות, מפני שכך התורה זיכתה לו. ואם אין הבעל בחיים נותן את הדמי וולדות לירשיו, ואם אין האשה בחיים נותן את דמי הנזק והצער לירשיה. ואם האשה שננחה היתה שפחה משוחרת שהתחתנה עם עבד משוחרר שאין להם יורשים, או גיורת שהתחתנה עם גר שאין להם יורשים - המזיק פטור מלשלם, מכיון שמי שאין לו יורשים כל הקודם לתפוס בנכסיו זכה, והוא הראשון שזוכה בכסף כי הוא מחזיק בו.

מפורש בבבלייתא שתשלומי הנזק והצער של האישה הולכים לירשיה ולא לבעלה!

תירוץ: **אמר רבה:** מדובר שלאחר שהיא ננחה היא התגרשה מבעלה, ולכן הוא לא יורש אותה.

קושיא: **אמרי גרושה נמי:** אם היא גרושה מדוע כל דמי הוולדות הולכים לבעל, והאשה לא מתחלקת איתו חצי חצי?

תירוץ: **אמר רב פפא:** התורה זיכתה את דמי הוולדות ל'בועל' אפילו בזנות, כנדרש מהפסוק 'בעל האשה'.

קושיא: **ונוקמה לרבה וכו' ולרב נחמן וכו':** מדוע רבה ורב נחמן מעמידים שמדובר בגרושה ולא באשה נשואה וכדלהלן:

בכור נוטל פי שניים רק ב'מוחזק' בידי האב קודם מותו, ולא ב'ראוי' לבוא לו לאחר מותו. ולכן אין בכור נוטל פי שניים בחוב ששולם לאחר מות האב.

אמנם, לדעת רבה אם גבו הבנים קרקע קרקעו החוב - יש לבכור פי שניים משום שקרקע נחשבת כמוחזק, כי הקרקע השתעבדה להלוואה מתחילה עוד בחיי האב. אבל אם גבו מעות - אין לו, כי הם מעות אחרות ממה שנטל הלווה, והם נחשבים ל'ראוי' לבוא לאחר מיתה. ולדעת רב נחמן אם גבו הבנים מעות - יש לבכור פי שניים כי האב נחשב למוחזק בהן, משום שהוא מקבל בחזרה את מה שהלוה - מעות. אבל אם גבו קרקע - אין לו פי שניים כי קרקע היא דבר אחר ממה שהאב נתן ולכן היא נחשבת ל'ראוי' ולא ל'מוחזק'.

ממילא, לדעת רבה ניתן היה לתרץ את הברייתא שבית דין גבו מעות עבור החוב, ולשיטתו הם נחשבים ל'ראוי' ולכן הבעל לא יורש אותם אלא היורשים של האשה. ולדעת רב נחמן ניתן היה לתרץ שגבו קרקע.

תירוצו: אמרי הני מילי לבני מערבא: נחלקו רבי וחכמים האם בכור נוטל פי שניים בהחזרי הלוואות שהלווה אביו. לדעת חכמים לא נוטל כי זה נחשב שהאבא רק 'ראוי' לקבל אותם, ולדעת רבי נוטל כי זה נחשב שהאבא 'מוחזק' בהם.

בני ארץ ישראל שלחו הוראה: בכור נוטל פי שנים רק בקרן של החוב אבל לא בריבית שלו (באופן המותר על פי הלכה כמובן). דברים אלו בהכרח אינם אליבא דרבי, כי לדעתו ודאי שבכור יורש קרן וריבית. אלא הם אליבא דחכמים הסוברים שבכור לא יורש חובות, ואמנם מובן מדוע הוא לא יורש את הריבית אבל קשה מדוע הוא כן יורש את הקרן?

ועל כך תירצו רבה ורב נחמן. רבה תירץ מדובר שהבנים גבו קרקע שהיא נחשבת 'כמוחזק' ולכן הבכור נוטל בה פי שניים, ורב נחמן תירץ מדובר שגבו מעות שהם נחשבים כמוחזק, וכנ"ל.

לענייננו, כאן רבה ורב נחמן לא מדברים אליבא דרבנן, אלא אליבא דרבי הסובר שבכל מקרה הבכור יורש פי שנים בחובות שחייבים לאב. ולכן לא היה ניתן לתרץ שמדובר במעות או קרקע (כל אחד לשיטתו - מה נחשב לראוי ולא למוחזק), כי לדעת רבי גם מעות וגם קרקע נחשבים ל'מוחזק'. ולכן תירצו שמדובר בגרושה.

שור שהמית את העבד שלא בכוונה: כגון נתכוין להרוג בהמה ולבסוף הרג את העבד - פטור מלשלם 'שלושים של עבד'. בגלל שהפסוק תולה את תשלום השלושים שקלים בסקילת השור, ומכיון ששור שהרג שלא בכוונה אינו נסקל (כלקמן מדא), ממילא גם אינו משלם.

שור שהמית בן חורין שלא בכוונה: כגון שהתכוין להרוג בהמה והרג אדם - פטור מלשלם כופר כי הפסוק תולה את תשלום הכופר בסקילת השור והשור אינו נסקל כנ"ל. [ורבה חולק על רבי אליעזר שאמר לעיל מא,ב שהפסוק 'בעל השור נקי' ממעט שור תם מלשלם חצי כופר באופן שהתכוין להרוג בהמה והרג אדם שאף שאינו נסקל פטור מכופר. רש"י].

איתיביה אביי: אדם שהודה ואמר 'המית שורי (שור מועד) את פלוני' הוא משלם על פי הודאת עצמו. לכאורה הכוונה שהוא משלם כופר. והרי יש כלל 'כמיתת הבעלים כך מיתת השור' ואדם שהודה שהרג אדם אינו נהרג על כך, ואם כן גם שור שהודה בעליו שהרג אינו נסקל. ואם כן מדוע משלם כופר והרי הוא לא נסקל?

תירוץ: לא, דמים: הבריייתא לא מתכוונת לתשלום כופר, אלא שהוא משלם את דמי הנזק שהזיק את האדם שמת.

קושיא: אי דמים אימא אסיפא וכו': אם כן מדוע כשהודה הבעלים ששורו המית עבד, הוא לא משלם. והרי גם אם הוא פטור על ה'שלושים של עבד' כי זה קנס מ'מודה בקנס פטור', אבל מדוע אינו משלם את דמי הנזק שהזיק את העבד?

אמר ליה יכילנא לשינויי לך: הייתי יכול לתרץ לך שברישא לגבי בן חורין מדברת הבריייתא על תשלום דמים של הנזק, ואילו בסיפא לגבי עבד מדברת הבריייתא על תשלום קנס של 'שלושים של עבד'. אבל אני לא רוצה לתרץ לך תירוץ דחוק - שהרישא והסיפא מדברות בשני אופנים. אלא זה התירוץ:

אידי ואידי דמים: הרישא והסיפא מדברות על תשלום דמים. אמנם, לגבי בן חורין (ברישא) שהוא משלם כופר על פי עצמו, והיינו במקרה שבאו עדים והעידו שהשור שלו הרג בן אדם אך הם לא יודעים אם הוא שור תם שפטור מכופר או שור מועד שחייב בכופר, והבעלים אומר שהוא מועד - הוא משלם כופר. הטעם לכך, בגלל שבכזה מקרה השור נסקל, כי העדים העידו שהוא הרג ושור שהרג אדם בין מועד ובין תם דינו בסקילה, וההודאה של הבעלים היא רק לגבי זה שהוא מועד ולכן משלם כופר. (ורבה סובר שכופר הוא כפרה ולא קנס, ולכן אפילו שהבעלים מודה הוא חייב על פי הודאת עצמו).

ולכן כשאין עדים כלל שהשור הרג אדם אלא הבעלים מודה בהריגה, אמנם הוא פטור מכופר כי השור לא נסקל על פי הודאתו, אבל חייב לשלם דמים.

אבל לגבי עבד (בסיפא) שאינו משלם קנס (שלושים שקלים) על פי עצמו, והיינו במקרה שבאו עדים והעידו שהשור שלו הרג עבד אך הם לא יודעים אם הוא שור תם שפטור מקנס או מועד שחייב קנס, והבעלים אומר שהוא מועד - הוא לא משלם קנס. הטעם לכך, בגלל שמודה בקנס פטור.

ולכן כשאין עדים כלל שהשור הרג את העבד אלא הבעלים מודה בהריגה, הוא פטור אפילו מלשלם דמים.

[המפרשים נתחבטו בביאור הקשר בין הדברים].

מתיב רב שמואל בר רב יצחק: שור שהרג בן חורין שווה דינו לשור שהרג עבד, בין לענין תשלום כופר ובין לענין מיתה בסקילה. הגמרא מקשה: הרי לא יתכן כופר בעבד? ומתרצת: הכוונה לתשלום דמי הנזק.

הקושיא: הברייתא משווה את דיני שור שהרג בן חורין לשור שהרג עבד - לענין דמים, והיינו באופן שהודה שהרגו ואין עדים שהשור לא נסקל. והרי רבה אמר שרק בן חורין משלם דמים על פי הודאת עצמו, ולא עבד.

תירוצ: איכא דאמרי: יש אומרים שרב שמואל בר רב יצחק עצמו תירץ את הקושיא שהוא הקשה, ויש אומרים שרבה תירץ לו:

הברייתא לא מדברת על מודה על פי עצמו. אלא כוונת הברייתא כך: כאשר חייב בכך חורין על פי עדים לשלם כופר - דהיינו כשמעידים שהשור הרג את הבן חורין בכוונה, גם בעבד אם יעידו על השור עדים שהרג אותו בכוונה - ישלם קנס שלושים שקלים (כי השור נסקל). ואילו כאשר העדים מעידים על שור שהרג בן חורין שלא בכוונה (שנתכוין להרוג בהמה והרג אותו) שאז הוא חייב לשלם לו דמים, גם בעבד אם יעידו עליו שהרגו שלא בכוונה יתחייב לשלם דמים.

אמר ליה רבא: אם כך המדליק אש שלא בכוונה והרג אדם - ישלם לו דמים, כמו ששור שהרג שלא בכוונה משלם דמים - והיינו כי יש דמים במקום שאין כופר וקנס.

ומנא ליה: מנין לרבא שלא משלם דמים באש שלא בכוונה?

היה גדי וכו': המדליק את הגדיש, אם היה גדי קשור לגדיש ועבד עומד סמוך לגדיש – חייב על הגדיש והגדי, אבל פטור על העבד משום שהיה עליו לברוח. אבל אם העבד היה קשור והגדי עמד סמוך – פטור מלשלם על העבד והגדי וחייב על הגדיש. פטור על הגדי כי היה עליו לברוח, ועל העבד כי אין תשלומי דמים על מיתת אדם. מכאן שאין תשלומי דמים אפילו כשלא התכוין להרוג את העבד בכוונה!

דחייה: האמר ריש לקיש: מדובר שהוא הצית את האש בגוף העבד עצמו. והסיבה שהוא פטור על העבד כי הוא כבר חייב מיתה על הריגת העבד, והדין הוא 'קם ליה בדרכה מיניה' (= כשאדם עושה עבירה שיש בה שני עונשים, נותנים לו את העונש החמור יותר ופוטרים אותו מהעונש הקל). ומשום כך הוא באמת פטור גם על הגדיש.

ואלא מהא דתניא: רבא למד שלא משלם דמים על אש שלא בכוונה מהברייתא הבאה: 'חומר באש מבכור' שהיא אוכלת דברים שאין ראויים לה דהיינו 'ליחכה נירו וסכסכה אבניו', שאם האש הזיקה דבר שאין דרכה להזיק כגון שליחכה את החרישה בשדה של חבירו וקלקלה את החרישה, או שהשחירה את האבנים – חייב לשלם. מה שאין כן בבזבז שאם הזיק שלא כדרכו (כגון בור פחות מעשרה טפחים שהמית) פטור. (תוס' לעיל דף י').

רבא דייק: מדוע הברייתא לא כתבה עוד חומרא שיש באש מבכור: באש חייב לשלם דמים על הריגת אדם שלא בכוונה, מה שאין כן בבזבז ('שור ולא אדם')? אלא בהכרח שגם באש אין חיוב דמים!

דחייה: דלמא תנא ושייר: אולי באמת יש כזו חומרא, רק שהתנא שייר את החומרא הזו ולא כתב אותה.

אלא רבא גופיה: אלא רבא באמת לא התכוין להקשות על רבה, אלא לשאול אותו דבר שהוא מסתפק בו: האם גם באש שלא בכוונה משלם דמים או לא?

הספק: האם דוקא בשור שאם הרג בכוונה משלם כופר, לכן כשהרג שלא בכוונה משלם דמים. אבל באש שאם הרגה בכוונה לא משלם כופר ממילא גם שלא בכוונה לא ישלם דמים. א: שמכיון ששור שהרג בלא כוונה משלם דמים ואפילו שאז אינו משלם כופר, כך גם אש תשלם דמים שלא בכוונה, אפילו שבכוונה היא לא משלמת כופר.

לעיל (בעמ' א') הובא שלדעת רבה שור מועד שהרג אדם ללא כוונה פטור מכופר. הגמ' מביאה דעה החולקת:

כי אתא רב דימי א"ר יוחנן: נאמר **"אם כֹּפֶר יוֹשֵׁת עָלָיו"**, לכאורה היה אפשר לכתוב "כופר יושת עליו" (ללא "אם"), ומדוע נאמר "אם"? תשובה: **לרבות כופר שלא בכוונה ככופר בכוונה**, כלומר ללמדנו ששור שהרג שלא בכוונה חייב כופר כהורג בכוונה.

א"ל אביי: א"כ נדרוש כך גם לגבי שור שהרג עבד, שנאמר **"אם עֶבֶד יִגַּח הַשּׁוֹר או אִמָּה"**, ונדרוש מהמילה "אם" ששור שהרג עבד שלא בכוונה חייב שלושים שקלים כהורג עבד בכוונה, וזה אי אפשר לומר, שהרי אמר ריש לקיש שהוא פטור.

א"ל גברא אגברא קא רמית? וכי אתה מקשה מריש לקיש על רבי יוחנן? אין זו קושיא לפי שבאמת רבי יוחנן חולק על ריש לקיש!

כי אתא רבין א"ר יוחנן: נאמר **"אם עֶבֶד יִגַּח הַשּׁוֹר או אִמָּה"**, לכאורה היה אפשר לכתוב "עבד יגח השור או אמה" (ללא "אם"), ומדוע נאמר "אם"? תשובה: **לרבות עבד שלא בכוונה כעבד בכוונה**, כלומר ללמדנו ששור שהרג עבד שלא בכוונה חייב שלושים שקלים כהורג עבד בכוונה.

ולריש לקיש: לאחר שאמרנו שלדעת ריש לקיש שור שנגח עבד שלא בכוונה פטור משלושים שקלים לפי שהוא לא סובר את הדרשה של **"אם עֶבֶד יִגַּח הַשּׁוֹר או אִמָּה"**, האם כמו כן הוא לא סובר את הדרשה של **"אם כֹּפֶר יוֹשֵׁת עָלָיו"** וא"כ שור שהרג שלא בכוונה פטור?

אמרי, לא: את הדרשה של **"אם עֶבֶד יִגַּח הַשּׁוֹר או אִמָּה"** הוא לא דורש אבל את הדרשה של **"אם כֹּפֶר יוֹשֵׁת עָלָיו"** הוא כן דורש.

ומאי שנא וכו': והטעם הוא לפי שהפסוק **"אם עֶבֶד יִגַּח הַשּׁוֹר או אִמָּה"** לא נאמר לגבי חיוב תשלומין אלא לגבי נגיחה (= **"אם עֶבֶד יִגַּח הַשּׁוֹר.."**), וא"כ המילה "אם" נצרכת כדי לחלק בין אם נגח עבד שחייב שלושים שקלים לבין אם נגח בן חורין שלא משלם שלושים שקלים, אבל הפסוק **"אם כֹּפֶר יוֹשֵׁת עָלָיו"** נאמר לגבי חיוב תשלומין (= **"אם כֹּפֶר יוֹשֵׁת עָלָיו"**), וא"כ הסברא אומרת שהמילה "אם" באה לרבות דבר נוסף לתשלומין (= גם כשנגח שלא בכוונה), משום שהיא לא נצרכת לעצם הדין הכתוב בפסוק שהרי היה אפשר לכתוב "וכופר יושת עליו".